

Лекція

Уява

Мета: дати поняття студентам про значення уяви в житті людини, образи уяви і прийоми їх створення. Забезпечити засвоєння індивідуальної своєрідності уяви. Розвивати аналітичне та логічне мислення, понятійний апарат здобувачів фахової передвищої освіти з навчальної дисципліни. Виховувати професійну культуру студентів: бажання використовувати психологічні знання у професійній діяльності.

Мотивація мети: знайомство з особливостями уяви сприяє формуванню розуміння студентами її важливості у суспільному житті, а також для розвитку уяви у дітей.

План

1. Значення уяви в житті людини.
2. Уява як пізнавальний психічний процес.
3. Образи уяви, прийоми їх створення.
4. Види та індивідуальна своєрідність уяви

Література:

1. Балацька Л.К. Уява в житті дитини. – К.: Знання, 1974. – 46 с.
2. Загальна психологія: Підручник // О.Скрипченко, Л.Долинська,
3. Огороднійчук та ін. – К.: Либідь, 2005. – С. 204-218.
3. Максименко С.Д. Загальна психологія : навч. посібник / С.Д. Максименко. – [3-є вид., перероб. і доп.] – К.: Центр навчальної літератури, 2008. – 272 с.
4. Роменець В.А. Психологія творчості. – К.: Либідь, 2001. – 288 с.

Ключові слова: уява, мрія, ідеал, гіперболізація, акцентування, доповнення, аглютинація, реконструкція, типізація, символізація, алегорія, аналогія.

Засоби навчання: презентація, Moodle, Padlet, діагностична методика.

Домашнє завдання:

- опрацювати лекцію;
- скласти психологічний словник з ключових слів теми;
- підготуватися до практичного заняття (див. Інструкція до практичного заняття «Уява»);
- пройти тест «Уява» в Moodle.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. Визначте функції уяви.

2. Чим уява відрізняється від інших психічних процесів?
3. Які існують види образів уяви?
4. Назвіть психологічні засоби при створенні нових образів уяви.
5. Охарактеризуйте види уяви.
6. В чому полягає індивідуальна своєрідність уяви?

Діагностика уяви за модифікованою методикою діагностики особистісної креативності О. Тунік

<https://onlinetestpad.com/ru/testview/109653-diaagnostika-voobrazheniya>

1. Значення уяви в житті людини

Уява – це специфічно людський пізнавальний психічний процес, який називають також імажинативною діяльністю. Її значення в житті людини розкривають функції уяви.

Функції уяви

- **Евристична:** уява – обов'язковий чинник усіх видів творчості.
- **Передбачення:** забезпечує постановку цілі діяльності, як ідеального образу майбутнього результату. Будинок, який людина планує побудувати, вона спочатку вимальовує в своїй уяві. А надалі діє відповідно до цього уявного образу. Цю особливість називають випереджувальним відображенням.
- **Практична:** людина створює світ культури поряд з існуючим світом природи. Кожен предмет культури є реалізованим задумом людини, аналогії якого в природі відсутні.
- **Пізнавальна:** людина відкриває сутність явищ, недосяжних для органів чуттів. Наприклад, у неевклідовій геометрії доводяться твердження, які не можна перевірити практично, але які справджуються в уявних умовах. Її основоположник – М.К.Лобачевський – назвав свою теорію «уявлюваною геометрією».
- **Естетична:** конструювання людиною прекрасного, втілення ідей про гармонійність, пропорційність у творах мистецтва. Вплив на розвиток

особистості через мрію та ідеал, які забезпечують постановку життєвих перспектив і є виразом життєтворчості.

Мрія – образ бажаного майбутнього. Вона спонукає людину до дій, мобілізує її зусилля.

Ідеал – це уявлення про найвищу досконалість, зразок, що визначає спосіб дій людини. Є складовою частиною світогляду; організовує й спрямовує діяльність людини.

2. Уява як пізнавальний психічний процес

Щоб відрізнити образи уяви від уявлення, потрібно оцінити, наскільки творчим був процес побудови цих образів; наскільки принциповим є розрив образу із реальністю. Для уяви властиве більш якраве виявлення цих ознак.

В уявленні людина прагне відтворити минулий досвід якомога ближче до реальності. У творчій уяві людина ставить мету створити образ новий, неіснуючий у реальності.

Навіть у відтворювальній уяві ставиться мета побудувати образ реально існуючого, але того, чого не було в минулому досвіді (образ океану, якщо ми його не бачили).

Розрізняється уява від інших психічних процесів і динамікою свого розвитку в онтогенезі. Розвиток уяви особливо інтенсивний на початкових етапах онтогенезу, а потім спадає. Розвиток інтелекту починається пізніше й поступово наростає. А.В.Петровський вважає, що специфіка уяви порівняно з мисленням – у різному відображенні проблемної ситуації. Якщо воно чітке, кількість невідомих не перевершує можливості мислення для їх знаходження, то задача розв'язується на основі законів логіки (робота інженера-практика). Ситуація з багатьма невідомими, коли мислення неефективне, розв'язується за допомогою уяви (робота інженера-винахідника).

Деякі психологи протиставляють уяву іншим пізнавальним процесам. Адже останні – це відображення реально існуючих явищ, а уява – створює картини, що не існують у дійсності. Уява, справді, становить певний відхід від

навколишньої реальності, але в ній завжди зберігається зв'язок з дійсністю. Цей зв'язок підтверджується наступними фактами.

1. Нові образи виникають із життєвих вражень, елементи образу існують реально, хоча в інших поєднаннях (пегас, сфінкс, кентавр).

2. При створенні нових образів враховуються відомі закономірності. Завдяки цьому образи уяви можна реально втілювати. Наприклад, зі 108 ідей, описаних в творах письменника-фантаста Ж.Верна, нереалізованими залишаються десять, а з 50 ідей, що містяться в творах О.Беляєва – три.

3. Завдяки уяві відновлюємо картини, відомі за описами: події минулого, поверхні недосяжних планет.

4. Через уявні образи людина висловлює свої емоційні стани. З іншого боку, образи уяви викликають у людини емоції, супроводжуються реальними переживаннями. Так, дитина по-справжньому боїться страхітливих казкових героїв. Л.С.Виготський назвав цей факт «законом емоційної реальності уяви».

Таким чином, уява – самостійний пізнавальний психічний процес, у якому виявляється активний випереджальний характер пізнання людини.

Уява – своєрідна форма відображення об'єктивної дійсності, психічний процес, що полягає у створенні нових образів шляхом переробки матеріалу сприймань і уявлень, утворених у попередньому досвіді.

3. Образи уяви, прийоми їх створення

Види образів уяви

1. Образи предметів і явищ, на даний момент не спостережуваних, але принципово доступних для сприймання (існували в минулому, відомі за описами).

2. Образи об'єктів, не спостережуваних через обмеженість органів чуттів, але фіксовані приладами (радіація, магнітне поле).

3. Образи об'єктів, які повинні бути створені людиною або виникнути у процесі розвитку (план будинку, прогноз).

4. Образи об'єктів, що не існували, не існують й не можливі в майбутньому (казкові герої).

При створенні образів уяви використовується низка психологічних засобів.

Гіперболізація – це перебільшення або зменшення об'єктів й їх властивостей (килим-літак, велетень, ліліпут, гноми).

Акцентування – перебільшення окремих частин з метою викликати до них увагу (в карикатурах, шаржах).

Доповнення – до образу певного предмету додаються елементи інших у незвичайному поєднанні (модернізація техніки).

Аглотинація – поєднання елементів різних образів (мавка, кентавр, екскаватор).

Реконструкція – за частиною образу добудовується цілісна його структура (робота реставраторів, археологів).

Типізація – вираження загальних ознак групи об'єктів у конкретному образі (герої художньої літератури: Іван Чіпка – пропаша сила).

Символізація – надання образу додаткового значення, що не впливає з його зовнішніх ознак (голуб – символ миру, символи в українських вишиванках).

Алегорія – надання образу прихованого значення (у байках діють звірі, а читач має на увазі людей).

Аналогія – моделювання нових образів на основі їх подібності з реально існуючими. Наприклад, біоніка проектує техніку з використанням принципів функціонування живих організмів («електронне око», локатор).

4. Види та індивідуальна своєрідність уяви

Види уяви вирізняють за кількома критеріями.

За характером цілі діяльності	
Довільна	Мимовільна

Людина свідомо уявляє	Відсутня мета уявити (сновидіння)
За новизною результатів діяльності	
Продуктивна (творча)	Репродуктивна (відтворювальна)
Створення нових оригінальних образів	Образи на основі описів, схем, малюнків, креслень

Між продуктивною й репродуктивною уявою немає різкої межі, творча включає репродуктивні елементи і – навпаки.

За змістом:

— **Художня.** Її образи – чуттєві (зорові, слухові, дотикові тощо). Виявляється в роботі над творами мистецтва, дозволяє митцям детально і чітко бачити втілювані ними явища, події. І.Рєпін, малюючи картину «Запорожці пишуть листа турецькому султану», зізнавався, що в нього голова йде обертом від їхнього галасу. Г.Флобер відчув присмак отрути в той момент, коли описував самогубство героїні роману «Мадам Боварі».

— **Технічна.** Переважають образи просторових відношень, геометричних фігур та побудов. Фіксуються у вигляді креслень, схем, малюнків, на основі яких створюється нова техніка – винаходи.

— **Наукова.** Виявляється у науковому пошуку та відкриттях. Передбачає організацію експерименту, постановку гіпотез, узагальнення, врахування системи фактів, здатність змінювати погляд на неї, бачити її у різноманітних ракурсах.

За мотивуючою силою	
Активна (дієва)	Пасивна
Спонукає до діяльності (мрія)	Не спонукає до реалізації образів (марення)
За зв'язком з дійсністю	
Втілювана	Навтілювана
образи реально втілювані	реалізація образів неможлива

Люди розрізняються характеристиками уяви – такими, як яскравість, змістовність, широта, оригінальність, легкість утворення. Опис

індивідуальних особливостей уяви дається як оцінка переважаючих видів уяви.

Індивідуальні особливості уяви залежать, як від фізіологічних, так і від особистісних чинників.

До **фізіологічних** входить тип вищої нервової діяльності, перевага першої чи другої сигнальної системи. До **особистісних** – професійний чинник, залежність від освіти, попереднього досвіду.

Висновок

Уява відтворює образ предметів та явищ, що сприймалися раніше, чи створює нові образи та ситуації, які раніше не виникали. Тобто механізм роботи уяви базується на основі тих образів, що має людина, але ці образи постають в нових неочікуваних зв'язках і сполученнях.